

Politikos prigimtis ir moralė

Simas Čelutka

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Filosofijos istorijos ir analitinės filosofijos katedros doktorantas
El. paštas simas.celutka@fsf.vu.lt

Santrauka. Straipsnio tikslas – remiantis pagrindiniais Alvydo Jokubaičio veikalais rekonstruoti ir išanalizuoti jo politikos sampratą. Straipsnyje įrodinėjama, kad Jokubaitis glaudžiai susieja politiką su morale, oponuodamas liberaliajam politikos autonomijos projektui, kuriuo siekiama atriboti šias sritis. Politiką Jokubaitis traktuoja kaip žmogaus dvasinės prigimties realizavimosi erdvę. Ši politikos samprata, kurios branduolį sudaro moralė, leidžia jam susieti politiką su kitomis dvasinio gyvenimo sritimis, tokiomis kaip religija ir metafizika. Jas su politika jungia bendra normatyvumo (tikslų, principų, imperatyvų) sfera. Kartu jis kritikuoja tas moderniojo mąstymo kryptis, kurios politiką aiškina vien per žmogaus gamtinės, kūniškos prigimties prizmę. Šiuo atžvilgiu daugiausia kritikos susilaukia pozityvizmas ir scientizmas. Straipsnyje plėtojamas požiūris, kad būtent moralės svarbos įsisąmoninimas leidžia į nuoseklią visumą susieti skirtingus Jokubaičio samprotavimus apie politikos prigimtį ir savitumą¹.

Reikšminiai žodžiai: politika, moralė, politikos autonomija, Jokubaitis, Schmittas.

Morality and the Nature of Politics

Summary. The aim of the paper is to reconstruct and analyze Alvydas Jokubaitis's understanding of politics. It is argued that Jokubaitis couples politics with morality in opposition to the liberal project of the autonomy of politics, which seeks to separate these two fields of human activity. According to Jokubaitis, politics is a realm of realization of the spiritual side of human nature. That is the reason why, through morality, he also tries to align politics with other domains of human spirituality, such as religion and metaphysics. What is

¹ Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto konferencijoje „Alvydo Jokubaičio politinės filosofijos konferencija“ (2019 09 27). Už pastabas ir komentarus autorius dėkingas Viliui Bartninkui, Simonai Merkinaitėi ir Aistei Noreikaitei.

Received: 14/10/2019. **Accepted:** 15/11/2019

Copyright © 2019 Simas Čelutka. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

common to politics, morality, religion, and metaphysics is the sphere of normativity, i.e., that of purposes, principles, and imperatives. At the same time, Jokubaitis attacks those schools of modern thought which interpret politics as corresponding solely to the physical, animal side of human nature. In this regard, positivism and scientism are singled out as the crudest attempts to misconstrue the nature of politics. The paper is based on a conviction that the acknowledgement of the importance of morality allows one to piece together Jokubaitis's various considerations about the nature and distinctiveness of politics into a coherent whole.

Keywords: politics, morality, autonomy of politics, Jokubaitis, Schmitt.

Ivadas

Savo paskaitose ir seminaruose Alvydas Jokubaitis mėgsta pabrėžti, kad mes daug diskutuojame apie politinius reiškinius, bet iš tiesų nenutuokiame, apie ką kalbame, nes neieškome atsakymo į pamatinį klausimą – „kas yra politika?“ Šio straipsnio uždavinys – išsiaiškinti, kaip pats Jokubaitis atsako į šį fundamentalų klausimą. Kokia yra Jokubaičio politikos samprata? Kas, jo supratimu, sudaro politikos prigimtį? Perskaičius Jokubaičio knygas aiškėja, kad tiesioginio išsamaus atsakymo jis nepateikia, tačiau iš įvairių fragmentų galima sudėlioti tam tikrus galimo atsakymo kontūrus. Arčiausiai prie atsakymo Jokubaitis priartėja svarstydamas politikos autonomijos problemą, kurią nagrinėdamas jis ypač daug dėmesio skiria politikos ir moralės santykio aptarimui. Straipsnio tikslas – įrodyti, kad Jokubaitis glaudžiai susieja politiką su morale, pastarąją įkurdindamas pačiame politikos branduolyje. Politika Jokubaičiui yra moralinės prigimties fenomenas.

Jokubaičio darbuose galima išskirti dvi politikos autonomijos sampratas. Pirmoji politikos autonomijos samprata yra liberali, Thomo Hobbeso pradėta ir Johno Rawlso išsamiausiai išplėta politikos autonomijos koncepcija, kurioje politika yra atsiejama nuo moralės. Pasak Rawlso, specifiskai politinis principas yra teisingumas, kurio pripažinimas ir pagrindimas nepriklauso nuo to, kokias moralines nuostatas ar principus išpažįsta piliečiai. Dėl politinio teisingumo jie turi susitarti visiškai atsiribodami nuo savo moralinio tapatumo. Ši

konceptija Jokubaičiui nepriimtina, nes ji pernelyg atitolina politiką nuo to, kas yra jos šaltinis ir objektas – žmogaus. Teisingumą išskėlus aukščiau gėrio, tarp valstybės ir žmonių kasdienio gyvenimo pradeda vertis nepateisinamai didelis plyšys, sėjantis eilinių piliečių pasyvumą ir abejingumą viešojo gyvenimo reikalams, o politiką paverčiantis etiškai neutraliu viešuoju administravimu ir vien techninę funkciją atliekančiu ekonominio gyvenimo priedėliu.

Antroji, paties Jokubaičio, politikos autonomijos samprata siekia suartinti politiką su žmogumi. Tai galima padaryti tik vėl glaudžiai susiejant politiką su morale. Piliečiams politika gali tapti įdomi ir reikšminga gyvenimo dalis tik tuo atveju, jei jų moraliniams įsitikinimams ir kultūrinėms nuostatoms bus leidžiama dalyvauti viešajame gyvenime ir daryti įtaką valdžios sprendimams. Kitaip nei ekonomika, teisė, viešasis administravimas ar mokslas, moralinis patyrimas yra demokratiškiausia praktinio žinojimo forma, nepriklausanti nuo specialių žinių, todėl įgalinanti ne tik specialistus ir ekspertus, bet ir visus piliečius dalyvauti politiniame bendrijos gyvenime². Be to, Jokubaitis politikai kelia aukštesnius tikslus nei liberalusis taikos, tvarkos ir teisių užtikrinimo projektas. Politikos tikslas, jo požiūriu, yra piliečių moralinio charakterio ugdymas. Prieš klasikų sukilę modernieji politikos filosofai siekė pažeminti politinio gyvenimo tikslus ir todėl atsiribojo nuo dorybių etikos tradicijos. Jokubaitis, solidarizuodamasis su klasikais ir konservatoriais, siekia vėl juos paaukštinti ir grįžti prie moralinio perfekcionizmo tradicijos. Jo požiūriu, politika turi kilti iš moralinio tobulėjimo etikos. Tik pasitelkus moralinę teleologiją galima įveikti šiuolaikinę visuomenę kamuojančias dvasines problemas: moralinį reliatyvizmą, nihilizmą, cinizmą, konformizmą, politikos korupciją ir vadinamąjį „demokratijos deficitą“. Kur čia slypi politikos autonomija? Susiedamas politiką su morale, Jokubaitis autonomizuoja *moralės ir politikos junginį* tų moderniojo mąstymo pakraipų, kurios siekia išardyti šią sąjungą, atžvilgiu. Kaip

² Jokubaitis A., *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 134.

tik iš čia ir kyla jo nesibaigiantys ginčai su pozityvizmu, scientizmu, liberalizmu ir postmodernizmu. Galiausiai, kaip matysime, politikos ir moralės sąjunga atveria kelią į politiką sugrįžti religijai, metafizikai ir mistikai. Politika čia tampa žmogaus dvasinės prigimties realizavimosi erdve.

1. Konservatizmas ir klasikinė politikos samprata

Kalbant apie politikos supratimą, didžiausių simpatijų Jokubaičio tekstuose susilaukia Aristotelis ir Edmundas Burke'as. Klasikinę ir konservatyviąją politikos koncepcijas jungia centrinis elementas – glaudi politikos ir moralės sąjunga. Šiuo atžvilgiu abi tradicijos kardinaliai skiriasi nuo moderniojo politikos supratimo, kuris suformuluotas Hobbeso, Johno Locke'o, Barucho Spinozos, Jeremy Benthamo, Immanuelio Kanto ir Rawlso darbuose. Jokubaičio požiūriu, liberalizmo teoretikai nori atskirti politiką nuo moralės, arba autonomizuoti pirmąją antrosios atžvilgiu. Politikos ir moralės santykio klausimas apskritai tampa problemiškas tik modernybėje, nes ikimodernioje epochoje politika buvo nuosekliai pajungta objektyvių moralinių tikslų įgyvendinimui. Gero piliečio ir gero žmogaus sąvokos atsiskiria tik naujaisiais amžiais, kai gamtos mokslai ir naujoji filosofija priverčia radikaliai suabejoti tradicinėmis metafizinėmis ir etinėmis tiesomis. Jokubaičio politinė filosofija paženklinta ryškios takoskyros tarp klasikinio ir moderniojo požiūrio į politiką. Jam artima klasikinių autorių nuostata, kad politikos filosofija yra sudedamoji moralės filosofijos dalis, o jos pagrindinis orientyras – piliečių moralinio charakterio ugdymas³. Pagrindinis politikos ir moralės atskyrimo kaltininkas Jokubaičio tekstuose yra modernioji filosofija. Konservatizmas, konkrečiai Edmundas Burke'as, jam svarbus būtent kaip moderni reakcija į modernųjų autorių siekį atsieti politiką nuo moralės.

³ Jokubaitis A., *Politika be vertybių*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 13–14.

Samprotavimus apie politiką konservatoriai paprastai pradeda nuo svarstymų apie moralinę žmogaus prigimtį⁴. Politika čia suprantama kaip integrali visuomenės kultūros dalis, kuri tiesiogiai priklauso nuo žmonių kasdienio supratimo apie tai, kas gera ir bloga, teisinga ir neteisinga, šlovintina ir smerktina. Anot Jokubaičio, „politika reiškiasi per kiekvieną iš mūsų, o tai reiškia – ir per mūsų moralinius įsitikinimus“⁵. Vadinas, politiškai reikšmingas yra ne vien administracinio aparato ar teisinių procedūrų funkcionavimas, bet ir tokios tarpinės visuomenės struktūros kaip šeima, bendruomenė, bažnyčia ir laisvos piliečių asociacijos. Jos yra „svarbiausios moralinės priklausomybės suvokimą ugdančios institucijos“, kurios svariai prisideda prie žmogaus moralinės savimonės formavimosi ir taip daro įtaką politiniams procesams⁶. Politika negali būti autonomizuojama šių asociacijų atžvilgiu, nes jos yra pagrindinis politiką iš apačios maitinančių prasiūšų šaltinis.

Jokubaičiui svarbu atkurti pasitikėjimą eilinių piliečių moraline ir politine savivoka. Jo požiūriu, kasdienis praktinis patyrimas yra demokratiškiausia žinojimo rūšis, nes ji nepriklauso nuo specialių ekspertinių žinių – visi piliečiai didesniu ar mažesniu mastu disponuoja praktiniu žinojimu⁷. Jis ugdomas ne teoriškai, o per lėtą, laipsnišką iniciaciją į bendruomenės papročius ir nusistovėjusias elgsenos tradicijas. Praktika turi savo *habitus* ir veiklos pagrindimo logiką, kuri skiriasi nuo filosofinės ar mokslinės logikos. Tai intencionalumą, šališkumą ir prierašumų sritis, kurioje negalioja neutralūs žinojimo standartai. Praktikoje svarbiausias dalykas yra žmonių tarpusavio supratimas⁸. Pagarba praktiniam patyrimui Jokubaičio filosofijoje reiškiasi kaip pagarba pirmo, o ne trečio asmens perspektyvai (pirmo asmens vienaskaitai ir daugiskaitai). Tai nuostata, kuri politinius

⁴ Jokubaitis, 2005, p. 156.

⁵ Jokubaitis A., *Liberalizmo tapatumo problemos*, Vilnius: Versus aureus, 2003, p. 128.

⁶ Ibid.

⁷ Jokubaitis, 2005, p. 134.

⁸ Ibid, p. 134.

samprotavimus skatina pradėti nuo žmogaus požiūrio į save, šeimą, draugus, kaimynus, moralę, religiją ir kultūrą⁹. Žiūrint iš konservatizmo varpinės, tai yra vienintelis tvarus būdas ugdyti piliečių moralinį charakterį ir bendruomeninį solidarumą. Kintant piliečių tarpusavio supratimui ir kasdieniams įpročiams, neišvengiamai kinta ir politinio gyvenimo pobūdis, todėl jiems turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Pagarba eilinių piliečių praktiniam patyrimui glaudžiai susijusi su Jokubaičio prielankumu Aristoteliui, kuris savo praktinėje filosofijoje akcentavo *phronēsis* ir moralinio politikos *telos* svarbą¹⁰. Jokubaitis teigia, kad šiuolaikinėje politikoje būtų aktualu reabilituoti „iš Aristotelio perimtą moralinį ir kultūrinį ugdymąsi“, o šiuolaikinės politikos tikslas turėtų būti „modernybės sugriautų moralinių ir egzistencinių horizontų atstatymas“¹¹. Aristotelis jam svarbus tuo, kad, išskeldamas moralinio charakterio ugdymo reikšmę, šis nuosekliai susieja politiką su morale¹². Aristotelio praktinė filosofija įgalina kurti alternatyvą moderniajai politikos sampratai. Jokubaičio įsitikinimu, mūsų požiūrį į politikos ir moralės santykį tiksliausiai atskleidžia lemtinga takoskyra: Aristotelis ar Hobbesas? Tai pasirinkimas tarp dviejų tarpusavyje nesuderinamų požiūrių į žmogų bei moralės ir politikos sąryšį.

Pasak Jokubaičio, Hobbeso *Leviatane* aprašytas prigimtinės būklės žmogus nepažįsta nei moralės, nei politikos. Prigimtinis žmogus neturi jokių moralinių įsitikinimų. Hobbeso schemeje individai pereina į pilietinę būklę genami baimės ir savisaugos, o ne iš natūralaus polinkio į politiškumą ir draugystę, kaip Aristotelio filosofijoje. Hobbesas valstybės atsiradimą aiškina pagal dirbtinai sukonstruoto mechanizmo analogiją. Teisingumas jo politinėje teorijoje atsiranda

⁹ Jokubaitis A., *Konservatizmas ir postmodernizmas*, Kaunas: Naujasis lankas, 1997, p. 25; Jokubaitis, 2003, p. 90.

¹⁰ Jokubaitis, 2003, p. 100.

¹¹ *Ibid.*, p. 106–107.

¹² *Ibid.*, p. 113–114, 121.

lygiai taip pat dirbtinai kaip valstybė, taigi nebėra siejamas su natūraliais moraliniais žmonių polinkiais. Tvarkos ir taikos užtikrinimas tampa nepriklausomas nuo piliečių moralinių nuostatų, tad šios yra patraukiamos į privačią erdvę. Jokubaičio žodžiais: „Ši politika jau gali apsieiti be moralės, nes mechanizmui tiesiog nereikalinga jokia moralė. Politika virsta grynai techniniu dalyku, paklūstančiu instrumentinio racionalumo reikalavimams. Pagrindiniu tikslu tampa ne individo moralinis ugdymas, bet politinio mechanizmo reikalavimas.“¹³ Nuo Hobbeso laikų prasideda akcentų perkėlimas nuo sielos moralinio ugdymo prie metodiško kūno ir mechanizmo tvarkymo. Kitaip nei sielą, kūną ir mechanizmą galima moksliskai aprašyti ir techniškai įvaldyti. Hobbeso mechaninės politikos sampratos priešingybė yra Aristotelio praktinė filosofija, kurios svarbiausia prielaida yra ta, kad žmogus iš prigimties yra politiška būtybė. Žmonės vartoja kalbą, kuri jiems leidžia drauge tartis dėl normų, principų ir tikslų. Tai reiškia, kad žmogus jau nuo vaikystės pamažu internalizuoja jį supančios aplinkos moralinius ir kultūrinius kontekstus, kurių pagrindu formuojasi jo politiniai įsitikinimai. Jokubaičio nuomone, tai daug adekvatesnis požiūris į žmogų kaip moralinį ir politinį subjektą.

Hobbeso požiūris į politikos ir moralės santykį suformavo tai, ką Jokubaitis vadina liberalų etiniu minimalizmu. Pagal liberalizmo doktriną griežtai atskyrus viešumą ir privatumą, substanciniai moraliniai įsipareigojimai buvo perkelti į privačią sritį, kurioje viskas priklauso nuo individo pasirinkimo. Šitaip geras pilietis atpalaiduojamas nuo pareigos elgtis dorai substancine prasme. Pasak Jokubaičio cituojamo Pierre'o Manent'o, „teisė siekti savo gėrio yra leidimas jo nesiekti“¹⁴. Skamba paradoksaliai, tačiau, žiūrint iš liberalizmo perspektyvos, teisinga visuomenė nebūtinai yra padorių, kilnių ir garbingų žmonių visuomenė. Jokubaičio žodžiais: „Politinio teisingumo požiūriu, nesvarbu, asmuo yra šventasis ar nusidėjėlis, atlaidus ar

¹³ Jokubaitis, 2008, p. 130.

¹⁴ Ibid., p. 131.

kerštingas, ištvermingas ar silpnavalis, godus ar dosnus, mylintis ar nekenčiantis, išdavikas ar patriotas.“¹⁵ Liberalų teisingumo koncepcija netrukdo piliečiams privačiai siekti moralinio tobulumo, tačiau pati jo neskatina. Šitai teisingumo prioritetas sumenkina samprotavimų apie gerį viešąją reikšmę. Jokubaičio vertinimu, liberalizmas apskritai neturi tik jam būdingos moralės sampratos, nes iš individualizmo ar vertybinio neutralumo neįmanoma išvesti jokios substancijos dorybių etikos¹⁶.

Liberaliajam etiniam minimalizmui Jokubaitis priešpriešina moralinį perfekcionizmą ir moralinio tobulėjimo etiką, kuri, jo akimis, yra „būtinasis bet kurios padorios visuomenės elementas“¹⁷. Politinis nešališkumas ir tolerancija yra nepatvarūs visuomenės socialiniai klėjai, dažnai atveriantys kelią reliatyvizmui ir nihilizmui. Jokubaičio požiūriu, liberalų siūloma siaura moralės samprata yra per silpna įveikti tam tikrus šiuolaikinių visuomenių „dvasinio gyvenimo nuniokojimus“¹⁸. Moralinių reikalų sričiai netinka spontaniškos rinkos tvarkos metafora, nes moraliniai reikalai nesusitvarko savaime – etiniai priesakai ir įsipareigojimai gali veikti tik juos aktyviai puoselėjančioje socialinėje terpėje. Visuomenės dvasinė stiprybė priklauso ne tik nuo individo teisių užtikrinimo, bet ir nuo aukštesnių moralinių idealų siekimo. Girdėdami liberalų svarstymus apie žmogaus teises, konservatoriai visada pabrėžia, kad „žmogaus teisės apima tik labai siaurą piliečių moralinių pareigų aspektą“¹⁹. Nepamiršdami teisių, konservatoriai dar daugiau dėmesio skiria pareigoms, dorybėms ir moraliniams autoritetams.

¹⁵ Jokubaitis A., *Politinis idiotas: apie neišvengiamą politikos kvailybę*, Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 99.

¹⁶ Jokubaitis A., *Liberalizmas kaip pilietinė religija*, Vilnius: Tyto alba, 2017, p. 48–50.

¹⁷ Jokubaitis, 2005, p. 239.

¹⁸ Jokubaitis, 2003, p. 179.

¹⁹ Ibid., p. 189.

2. *Transcendentalinis politiškumo kriterijus*

Kaip matome, Jokubaičio politikos samprata yra tiesiogiai susieta su morale – ji yra grindžiama moralinėmis prielaidomis apie žmogaus prigimtį ir yra nukreipta į moralinio charakterio ugdymą. Vis dėlto, kaip politikos filosofas, Jokubaitis dar turi apibrėžti, kas specifiskai būdinga politikai, kas sudaro jos savitumą. Jei politikos pagrindas ir turinys yra moralinis, kodėl, kalbėdami apie politiką, vis dar vartojame „politikos“ sąvoką? Juk kažkas turi skirti šias veiklos formas. Jokubaičiui šį teorinį keblumą padeda išspręsti Carlo Schmitto politiškumo koncepcija. Ji leidžia atlikti du judesius vienu metu: pirma, pripažinti politikos autonomiją, antra, nepripažinti savarankiškų politinių vertybių ir palikti erdvę moraliniams prasmės šaltiniams formuoti politikos substanciją²⁰.

Jokubaičio požiūriu, politika neturi tik jai būdingų vertybių. Politinė veikla yra redukcinės prigimties, tai „kitų sričių vertybių jungimo, atskyrimo ir derinimo padarinys“²¹. Politika, filosofo požiūriu, yra „tik įrankis ir mechanizmas, skirtas įgyvendinti pirmiau jos esančioms vertybėms“²². Atidžiau išsižiūrėjus paaiškėja, kad žmonių pritarimą prigimtinių teisių, demokratijos, laisvosios rinkos ir nešališkumo idealams inspiruoja nepolitinės prigimties argumentai, kylantys iš kokios nors bendresnės pasaulėžiūros ar moralinės tradicijos. Tai rodo, kad politika neturi savo substancijos. Politinį gyvenimą nuolatos „maitina“ kitose žmogaus veiklos sferose gimstančios intencijos, motyvai ir tikslai. Nepolitinės vertybes „politiškai nuspalvina“ tik tas faktas, kad jos atsiduria politinių diskusijų ir ginčų arenoje. Bet ar tokiu atveju „politikos“ sąvoka dar turi kokią nors savarankišką prasmę?

Į šį klausimą Jokubaičiui padeda atsakyti Schmittas. Vokiečių filosofo schemoje samprotavimai apie politiką išskaidomi į du lyg-

²⁰ Jokubaitis A., *Vertybių tironija ir politika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 15.

²¹ *Ibid.*, p. 16.

²² Jokubaitis, 2008, p. 41.

menis – ontologinį ir ontinį²³. Ontologinis lygmuo nurodo nekintamą politinio patyrimo elementą, jo pamatinę egzistencinę sąlygą, be kurios neįmanoma suvokti to, kas vyksta ontiniu – kasdienės politikos – lygmeniu. Pastaruoju mes kaip politiniai aktoriai sprendžiame konkrečius politinius klausimus ir ginčijamės dėl specifinių vertybinių sankirtų, bet tai mums leidžia daryti pamatinę, ontologinę politiško dimensija, kurią Schmittas įvardija kaip draugo ir priešo perskyrą²⁴. Ji nenurodo konkrečių vertybių, kurias derėtų realizuoti politinėmis priemonėmis (pasak Schmitto, dėl to susitaria patys piliečiai), tačiau paaiškina, kaip ir kodėl, vadovaudamiesi skirtingomis pasaulėžiūromis, žmonės skaidosi ir vienijasi į viena kitai oponuojančias politines grupes. Draugo–priešo distinkcija yra nekintama politinio gyvenimo dimensija, kuri skiriasi nuo tokių istoriškai kintančių politinių vertybių kaip šlovė, lygybė ar teisingumas. Schmittas taip pat pabrėžė, kad politiką gali „maitinti“ iš ekonomikos, moralės ar estetikos ateinančios distinkcijos, kurias politika suintensyvina tiek, kad grupių tarpusavio priešprieša potencialiai pakvimpa krauju praliejimu²⁵. Tai reiškia, kad politika nuolat semiasi turinio iš nepolitinių veiklos sričių, tačiau politiškas užtikrina vien tik politikai būdingą intensyvumą.

Tai, kad politika neturi tik jai būdingų vertybių, nereiškia, jog ji stokoja savitumo kaip atskira žmogiškosios veiklos sfera. Savitumo jai suteikia politiškas kaip pamatinę egzistencinę politikos sąlygą, kuri „ne tik užtikrina politikos autonomiją, bet ir leidžia ją atpažinti kaip atskirą visuomenės gyvenimo reiškinių“²⁶. Šią sąlygą Jokubaitis įvardija kaip „transcendentalinį politiško kriterijų“ arba kaip „apriorinį politiško aspektą“²⁷. Jeigu jo nebūtų, negalėtume pagrįsti, kodėl vienus dalykus vadiname politiniais, o kitus – nepoli-

²³ Jokubaitis, 2012, p. 18; Mouffe C., *On the Political*, London: Routledge, 2005, p. 8–9.

²⁴ Schmitt C., *The Concept of the Political*, Chicago/London: The University of Chicago Press, 2007, p. 26.

²⁵ Ibid., p. 26–27, 36–39.

²⁶ Jokubaitis, 2012, p. 19.

²⁷ Ibid., p. 25.

tiniais. Būtent transcendentalinis politiškumo kriterijus yra veiksnys, leidžiantis kalbėti apie politikos autonomiją. Tačiau ši politikos autonomijos samprata skiriasi nuo liberalaus politikos autonomijos varianto. Pastarajame politika autonomizuojama moralinių ir kultūrinių turinių atžvilgiu, ir postuluojami išskirtinai politiniai principai, dėl kurių gali susitarti skirtingų moralinių pasaulėžiūrų išpažinėjai. Schmitto ir Jokubaičio pozicija kitokia. Politika neturi tik jai būdingų vertybių, todėl ji negali būti atsieta nuo nepolitinių prasmės šaltinių. Politikos autonomiją užtikrina ne ontinio lygmens vertybės, o transcendentalinis politiškumo kriterijus, kuris numato potencialiai kraštutinį, smurtinį piliečių grupių arba tautų susipriešinimo lygį. Jokubaitis paaiškina, kodėl jam priimtinesnis Schmitto politikos autonomijos sumanymas: „Politinis gyvenimas neatskiriamas nuo ginčų apie žmogaus prigimtį, gėrį, tikėjimą, ekonominę naudą ir meno vaidmenį. Susiaurinus politiką iki grynai politinių vertybių, politikos filosofai nebegali pasakyti ko nors reikšmingo apie politikos ir žmoniškųjų reikalų visumos ryšį. Politikos susiaurinimas iki politinių vertybių ar formalių jų pripažinimo procedūrų virsta egzistuojančio *status quo* gynimu, stabdančiu naujų prasmų patekimą į viešųjų diskusijų areną.“²⁸

3. *Politika contra mokslas, ekonomika, teisė, menas*

Schmitto politiškumo samprata leidžia susieti tai, kas Jokubaičiui svarbiausia: politikos autonomijos idėją ir išsaugotą glaudų ryšį tarp moralės ir politikos. Vis dėlto Schmitto politiškumo koncepcijos įvedimas negali būti paskutinis Jokubaičio žodis. Jei jis apsiribotų šios koncepcijos įvedimu, būtų sunku suprasti, kodėl Jokubaitis toks kritiškas politikos ir ekonomikos, politikos ir mokslo, politikos ir teisės, politikos ir meno jungčių atžvilgiu. Pagal Schmitto politiškumo apibrėžimą, politikos substanciją iš apačios gali formuoti *visos* žmo-

²⁸ Jokubaitis, 2012, p. 26.

giškosios veiklos sritys, neišskiriant nė vienos. Politikos turinį gali formuoti estetiniai, ekonominiai, moksliniai, religiniai, moraliniai, teisiniai ir techniniai turiniai. Šių sričių lygiavertiškumo reikalauja politiškumo kriterijaus formalumas ir universalumas. Pačiame politiškumo kriterijaus apibrėžime moralei nėra teikiama pirmenybė. Tuo tarpu Jokubaičio politinėje filosofijoje galime fiksuoti akivaizdžią asimetriją tarp skirtingų žmogiškosios veiklos sferų: politiką jis nori susieti su morale, tačiau kuo toliau atriboti nuo mokslo, ekonomikos, technikos ir meno. Į akis krinta ir tai, kad atskirti politiką nuo pastarųjų sričių Jokubaitį paakina ne kas kita, o būtent moraliniai argumentai. Tai tik įrodo, kokią svarbią vietą Jokubaičio politinėje filosofijoje užima moralė. Ją filosofas siekia kuo glaudžiau susieti su politika, bet tam visų pirma reikia nukirsti modernaus mąstymo užrištus mazgus, kuriais politika šiuo metu yra surišta su kitomis, moralės reikšmę neigiančiomis sritimis.

Ne vienoje vietoje Jokubaitis pabrėžia, kad ekonominio mąstymo perkėlimas į jam nepriderančias sritis, tokias kaip moralė ir politika, yra pavojingas dalykas. Jam kelia nerimą šių laikų tendencija politinį mąstymą paversti ekonominio gyvenimo priedėliu²⁹. Ekonominis mąstymas įtvirtina gamybinį, techninį požiūrį į politiką³⁰. Jokubaičio įsitikinimu, politikoje tikrai ne viskam galima priskirti skaitinę vertę. Politika yra normų ir principų sritis, kurioje piliečiai ginčijasi ne vien dėl daiktų, mašinų ir skaičių, bet ir dėl aukštesnių dvasinių dalykų, peržengiančių ekonominių skaičiavimų logiką. Problemiška yra ne pati ekonomika, o ekonomistinė pretencija neekonominio pobūdžio reiškinius pradėti matuoti ekonominiais standartais³¹. Ekonomikos dominavimas įtvirtina instrumentinio racionalumo tironiją, kai niekas nebeturi savaiminės vertės, viskas gali būti apskaičiuota, išmainyta ir parduota. Kai pagrindiniu politinių sprendimų vertinimo

²⁹ Jokubaitis, 2005, p. 219.

³⁰ Jokubaitis A., *Filosofas kaltina mokslininkus*, Vilnius: LKMA/Naujasis Židinys-Aidai, 2016, p. 47–48.

³¹ Jokubaitis, 2012, p. 60.

kriterijumi tampa kaštų-naudos analizė ir pridėtinės vertės matas, pažadu į paraštes nustumiami piliečių tarpusavio supratimu grindžiami moraliniai įsitikinimai, elgesio papročiai ir bendruomeninis solidarumas. Jokubaičio teigimu, prasmingam politiniam veikimui būtina bendrojo gėrio idėja, kuri „reikalauja atsisakyti vien tik instrumentinio racionalumo principais grindžiamo mąstymo“³². Ekonomistai pamišta, kad moralinius ir politinius naratyvus vienija ne BVP prieaugis ar finansinių technologijų inovacijos, o moralinės sąvokos ir autoritetai. Dar blogiau tai, kad ekonominio diskurso įsigalėjimas užtemdo suvokimą, jog politiniai ginčai dėl nedarbo, nusikalstamumo, gerovės valstybės ar aplinkosaugos „galiausiai veda į vienokią ar kitokią moralės sampratą“³³. Kitaip tariant, ekonomizmas naikina supratimą, kad už ekonominių problemų slepiasi piliečių moraliniai įsitikinimai.

Pastarasis aspektas ypač svarbus, nes jei ekonomistai pripažintų, kad ekonominio pobūdžio klausimai yra susiję su normatyviniais klausimais, jie netektų politinių sprendimų monopolijos, kurią dabar turi daugelyje Vakarų valstybių. Šiuo metu jų didžiulę įtaką užtikrina dominuojantis požiūris, kad visa politinė veikla yra tik valstybės ūkio valdymas ir administravimas. Efektyvus nacionalinio ūkio administravimas reikalauja specialių žinių, kuriomis disponuoja ekonomikos žinovų elitas. Jokubaitis nuogaštuoja, kad ekspertų balsas nūdienos politikoje „tampa daug svarbesnis už eilinių piliečių moralinius, religinius ar politinius įsitikinimus. Iš aktyvių politinio gyvenimo dalyvių piliečiai tampa pasyviais ekspertų sprendimų vartotojais. Sunyksta tikroji politinių įsitikinimų prasmė – viešųjų diskusijų pagalba daryti įtaką politinių dalykų supratimui ir institucijų funkcionavimui“³⁴. Jei būtų viešai pripažįstama, kad ekonominiai politinio gyvenimo aspektai yra grindžiami moraliniais pasirinkimais, piliečiai aktyviau dalyvautų politikoje. Demokratijos kokybė tiesiogiai priklauso nuo

³² Jokubaitis, 2003, p. 105.

³³ Ibid., p. 112.

³⁴ Ibid., p. 148.

to, kokią vietą viešajame diskurse užima eilinių piliečių moraliniai įsitikinimai.

Ekonominiai klausimai neabejotinai įeina į mūsų praktinio gyvenimo visumą, bet ekonominio mąstymo išgalėjimas pernelyg susiaurina praktikos suvokimą. Praktikoje žmonės ne tik dirba ar gamina daiktus, bet ir kuria naudą bei produktyvumą peržengiančias bendro gyvenimo normas, kurios savo kilme yra ne ūkinės, o dorovinės. Jokubaičio žodžiais: „Praktinis gyvenimas nėra vien naudos didinimas, bet moko gerbti ir tokius individualios naudos požiūriu nepragmatiškus dalykus kaip tikėjimas Dievu, teisingumas, artimo meilė ar pasiaukojimas tėvynei.“³⁵ Piliečiams svarbus ne tik patogus ir saugus gyvenimas, bet ir jų *gero* gyvenimo supratimą atitinkančios socialinio bendradarbiavimo formos. Kai kurioms iš jų piliečiai išipareigoja ne vien egoistiškai kalkuliuodami, o besąlygiškai. Savo ruožtu ekonominis mąstymas viską vertina sąlygiškai, jam neegzistuoja niekas, kas negalėtų įgauti mainomosios vertės. Piliečių kasdienio gyvenimo įpročiai rodo, kad ne visus politiškai reikšmingus dalykus jie vertina instrumentiškai. Paprastai kalbant, ne viską, kas prasminga, galima įsigyti už pinigų³⁶.

Ekonomika – tik vienas iš socialinių mokslų, kurių įtakos didėjimas viešajame gyvenime kelia nerimą Jokubaičiui. Politikos mokslo kritikai skirta atskira, iškalbingai pavadinta profesoriaus knyga *Filosofas kaltina mokslininkus*. Kiti socialiniai mokslai, psichologija ir sociologija, taip pat patenka po Jokubaičio kritikos skalpelio. Mąstytojui atrodo, kad mokslininkų propaguojamas išorinio stebėtojo žvilgsnis ir vertybinis neutralumas netiesiogiai didina piliečių abejingumą moraliniams politinio gyvenimo aspektams ir jų pačių moralinės savimonės ugdymui³⁷. Kai į politiką pradedama žiūrėti per mokslo perspektyvą, akcentas nuo piliečių individualios atsakomybės, sąmoningo pasirinkimo ir apsisprendimo perkeliamas į

³⁵ Jokubaitis, 2005, p. 137.

³⁶ Ibid., p. 142, 223.

³⁷ Jokubaitis, 2008, p. 26.

išorinius elgesio determinantus – genetinius, biologinius, cheminius veiksmus, taip pat socialines, istorines ir geografines aplinkybes. Tai ydingas požiūris į žmogų, nes jis suvokiamas ne kaip laisvas, sąmoningai apsisprendžiantis asmuo, o tik kaip socialinis gyvūnas, rūšies egzempliorius, instinktų ir reakcijų rinkinys. Piliečių moralinė savi-voka vertinama kaip antraeilė ar net bereikšmė, slepianti gilesnes, nuo jų nepriklausomas elgsenos priežastis. Gamtos mokslų autori-tetas ir pozityvizmas suformavo tokią politikos mokslų metodologi-ją, pagal kurią domimasi tik žmogų išoriškai veikiančiais procesais, reguliarumais ir priežastiniais ryšiais. Už konkretų asmenį jiems įdomesni žmonių kolektyvai, grupės valdantys reguliarumai, sta-tistiniai vidurkiai ir didelio masto anoniminiai procesai. Jokubaičio žodžiais: „Konkreiti asmenybė išnyksta už procesus apibūdinančių duomenų.“³⁸

Ekonomistai, technikos ir mokslų atstovai yra iš principo nepajė-gūs užčiuopti nei politinio įvykio nepakartojamumą, nei asmenybės unikalumą. Ten, kur vyrauja dėsniai ir reguliarumai, vieną individą nesunkiai gali pakeisti kitas, toks pat vienodas individas³⁹. Moksliš-kai neįmanoma pagrįsti laisvės idėjos, kuri yra būtina moralinio ir politinio bendrabūvio prielaida. Tai reiškia, kad mokslas veikia kaip vienu metu ir depolitizuojanti, ir demoralizuojanti jėga. Politika ir moralė neįsivaizduojamos be suvokimo, kad subjektas turi savimonę ir pats gali būti savo veiksmų priežastis. Kitaip tariant, žmogų reikia suvokti ne tik kaip individą, bet ir kaip asmenį, ne tik kaip išorinį, bet ir kaip vidinį žmogų⁴⁰. Žmogaus visumos redukcija tik į išorišką, gamtinę jo tapatumo pusę turi būti traktuojama kaip žmogaus orumą žeminanti ir politinį abejingumą skatinanti nuostata.

Jokubaitis taip pat kritikuoja pastarąjį šimtmetį Vakarų intelek-tualiniame gyvenime išpopuliarėjusius politikos ir teisės, politikos ir meno jungimo būdus. Kaip ir Schmittui, Jokubaičiui kliūva teisi-

³⁸ Jokubaitis, 2016, p. 90.

³⁹ Ibid., p. 70–73.

⁴⁰ Jokubaitis, 2019, p. 19–23, 55.

nių pozityvistų pastangos iš politikos pašalinti asmenį ir pripažinti tik neutralias teises procedūras bei formalų įstatymų laikymąsi. Jie bando įpiršti mintį, kad „teisė yra savarankiška normų tvarka, galinti nepriklausyti nuo už teisės esančių sričių vertybių“⁴¹. Teisinių normų abstraktumas, neutralumas ir universalumas dažnai kertasi su partikuliariais, šališkais piliečių moraliniais įsitikinimais. Anot Jokubaičio: „Teisės normų valdoma visuomenė tampa panaši į mokslo kuriamą visuomenę.“⁴² Teisės valdymo idėjoje glūdi įsitikinimas, kad „visuomenę turi valdyti ne žmonės, o pagal dėsnio analogiją sukurti įstatymai“⁴³. Teisininkų luomo dominavimas ydingas dėl tų pačių priežasčių, kaip ir mokslininkų ir ekonomistų dominavimas: visais atvejais steigiamos nepagrįstos episteminės moralinės hierarchijos tarp žinančiųjų elito ir eilinių piliečių, kurių kasdienis patyrimas šiose asimetrijose nurašomas kaip nepakankamas, nepatikimas ir nemoksliškas. Pasak Jokubaičio, tai antidemokratinis ir antipolitinis požiūris, kuris ryškiausiai atsiskleidžia tada, kai Konstitucinio Teismo teisėjai užsimoja apibrėžti visuomenei svarbias moralines ir politines sąvokas.

Moralinę politikos dimensiją naikina ir pernelyg glaudūs politikos ryšiai su menu. Kai įsitvirtina estetinis požiūris į politiką, ji paverčiama viešu spektakliu ir reginiu, kurį režisuoja viešųjų ryšių, reklamos ir komunikacijų specialistai. Piliečiai iš aktyvių politinio gyvenimo dalyvių tampa pasyviais žiūrovais, kurių moralinė atsakomybė yra slopinama ir migdoma. Ne mažiau svarbu tai, kad estetiškas politikos traktavimas sumenkina moralinių distinkcijų, dorybių ir pareigų svarbą. Jis užtemdo suvokimą, kad politika yra praktikos, o ne meno pasaulio dalis⁴⁴. Estetinis požiūris neretai sutampa su etinio emotivizmo doktrina, pagal kurią moraliniai įsitikinimai traktuojami vien kaip jausmų išraiškos. Taip postmodernistai ir romantikai

⁴¹ Jokubaitis, 2016, p. 149.

⁴² Ibid., p. 138.

⁴³ Jokubaitis, 2019, p. 57.

⁴⁴ Jokubaitis, 2005, p. 197.

prisideda prie pozityvistų siekio pašalinti moralinius samprotavimus iš viešosios erdvės. Nors Apšvieta ir romantizmas įprastai pristatomi kaip oponuojančios pasaulėžiūros, moralės ir politikos santykio atžvilgiu jos yra sąjungininkės⁴⁵. Abi reliatyvizuoja moralinį diskursą, etines pareigas paversdamos neįpareigojančiu privataus pasirinkimo reikalu. Estetinis šūkis „dėl skonio nesiginčijama“ pamažu atveria kelią įsitikinimui „dėl vertybių nesiginčijama“. Estetizmas skiepija moralinį reliatyvizmą ir ironišką požiūrį į moralines pareigas, viešojo autoriteto mantiją mielai užleisdamas mokslui, kuris pamažu tampa pagrindine politikos suvokimą formuojančia jėga. Šitai vieningas pozityvistų ir romantikų frontas griaua tradicinę moralės ir politikos sąjungą. Abiem sąjūdžiams būdinga tai, ką Jokubaitis įvardija kaip „bėgimą nuo moralės“⁴⁶. Labai paprastai tariant, menas padeda patraukti moralę iš politikos.

4. Moralė kaip langas į religiją ir metafiziką

Matome, kad nors su Schmitto pagalba Jokubaitis iš principo palieka galimybę politikos turinį formuoti visoms nepolitinėms žmogiškosios veiklos sritims, tarp jų klostosi akis badanti asimetrija. Politikos branduolyje turi įsitaisyti moralė, o nuo politikos atokiau turėtų būti patrauktas mokslas, ekonomika, teisė ir menas. Bet ir tai nėra paskutinis Jokubaičio žodis. Moralės reikšmės akcentavimas atveria erdvę politikos substanciją formuoti religiniams, metafiziniais ir mistiniams turiniams. Per moralę politiškai reikšmingi vėl tampa tikinčiųjų metafiziniai įsitikinimai, kuriuos į politikos užribį siekė išstumti švietėjai, pozityvistai ir mokslininkai. Kadangi politiką Jokubaitis traktuoja kaip iš žmogaus dvasios kylantį bendrabūvio būdą, neturėtų stebinti, kad jo filosofijoje politika galiausiai susiejama ne tik su morale, bet ir su kitomis dvasinėmis sferomis. Kuo toliau, tuo daugiau Jokubaičio filosofijoje rodoma dėmesio krikščioniškajai

⁴⁵ Jokubaitis, 2012, p. 106.

⁴⁶ Jokubaitis, 2005, p. 115.

religijai ir teologijai. Konceptualizavęs glaudų moralės ir politikos santykį, Jokubaitis siekia išplėsti šio santykio supratimą ir todėl šiame kontekste pabrėžia religinės, metafizinės ir mistinės prigimties veiksnių svarbą. Tiesa, Jokubaitis plačiau nepaaiškina perėjimo nuo klasikinės politinės filosofijos prie religiškai orientuotos politikos sampratos – tai verta pabrėžti, nes, pavyzdžiui, Aristotelio politikos koncepcijai nereikalingos religinės prielaidos. Kad ir kaip būtų, savo tekstuose mąstytojas neskiria pernelyg daug dėmesio religijai kaip tokiai ar institucinei jos formai, bet susitelkia būtent į *moralinę religijos dimensiją* ir siekia atskleisti religijos įtaką politikai per tikinčiųjų kasdienes papročius, įsitikinimus ir dorybių kultivavimą.

Jokubaičio požiūriu, religija yra politiškai svarbi savo išpuoseletu ir giliai išaknytu dėmesiu moralinio tobulėjimo etikai. Pastaroji gali būti ir pasaulietiška, tačiau „tik už jos religinių formų galima rasti kelių tūkstančių metų moralinio ugdymo patyrimą“⁴⁷. Tikėjimas kasdienybėje objektyvuojasi politiškai aktualiomis praktikomis – „brandina žmogaus asmenybę, ugdo jo charakterį, mokina būti laisvam ir atsakingam, padeda formuoti bendruomeninius ryšius“⁴⁸. Jei pripažįstame glaudžią politikos ir moralės sąjungą, tikinčiųjų išpažįstamas moralės kodeksas yra pakankama sąlyga tam, kad jie kaip lygūs su kitais piliečiais dalyvautų politiniame gyvenime. Tikintieji gyvena ne tik gamtiniame ir empiriniame, bet pirmiausia principų, normų, imperatyvų ir tikslų pasaulyje, be kurio neišsivaizduojamas politinis gyvenimas. Kitaip nei mokslininkai ar pozityvistai, jie kalba ne tik apie faktus ar hipotezes, bet ir apie tai, kas privalo būti⁴⁹. Vien pačiu savo buvimu jie byloja apie tai, kad gyvenime verta siekti kažko aukštesnio nei fizinis saugumas ar materialinių poreikių tenkinimas⁵⁰. Trumpai tariant, religiją, politiką ir moralę tarpusavyje sieja normatyvumo sfera. Politikai tikintieji kelia didesnius morali-

⁴⁷ Jokubaitis, 2003, p. 172.

⁴⁸ Ibid., p. 176.

⁴⁹ Jokubaitis, 1997, p. 159–160; Jokubaitis, 2012, p. 85.

⁵⁰ Jokubaitis, 2003, p. 174–175.

nius reikalavimus nei liberalai, kuriems pakanka formalios pagarbos politinio teisingumo principams. Jokubaičio įsitikinimu, liberalai negali apsieiti be teistinių moralinio mąstymo tradicijų pagalbos, nes jų pačių politinio teisingumo koncepcija yra per silpna įveikti šiuolaikinės visuomenės dorovinius iššūkius⁵¹.

Pasak Jokubaičio, mokslinis ir religinis požiūriai į politiką šiandien yra du pagrindiniai varžovai, ir neabejotinai stoja religinio požiūrio pusėn. Pastarųjų metų knygoje profesorius vis dažniau kalba apie tokius dalykus kaip absoliučios vertybės, Dievo nustatyta tvarka, Dievo karalystė, nekintami būties ir moralės pradai, galutinės priešastys⁵². Jis pabrėžia, kad tarp gėrio ir blogio negali būti kompromisų, kad tam tikriems principams būtina įsipareigoti besąlygiškai⁵³. Jokubaitis akcentuoja, kad tik religinė ar metafizinė perspektyva gali susieti skirtingus žmogaus gyvenimo fragmentus į rišlią visumą. Mokslai vis labiau specializuojasi ir skaido žmogaus gyvenimą į vis smulkesnes, dažnai atgal nebesurišamas dalis, o religiniai principai užtikrina žmogaus tapatumo ir moralinės savimonės vieningumą. Šis vieningumas neįsivaizduojamas be tam tikrų mistinio patyrimo elementų, nes jo neįmanoma tiksliai aprašyti empirine, moksline kalba. Moralė ir politika negali apsieiti be mistikos, nes politikoje veikia asmenys, gebantys peržengti jų elgesio gamtinių determinantų poveikį ir pasišvęsti dalykams, kurie yra ne iš šio pasaulio. Mistika ir metafizika nuo politikos neatsiejama tiek, kiek piliečiai save ir tarpusavio santykius supranta vartodami tokias sąvokas kaip laisvė, atsakomybė, gėris, blogis, siela ar Dievas⁵⁴.

⁵¹ Ibid., p. 179.

⁵² Jokubaitis, 2012, p. 60, 81–84, 166.

⁵³ Ibid., p. 58.

⁵⁴ Ibid., p. 101–104, 164.

Išvados

Jokubaičiui politikos esmė yra moralinės prigimties. Tai rodo jo prielankumas klasikinei ir konservatyviajai politikos sampratoms, pagal kurias politika yra glaudžiai susiejama su morale. Šio aspekto nepadeda paslėpti net ir labai paranki Schmitto politiškumo koncepcija. Viena vertus, ji padeda suderinti politikos autonomiją su politinių vertybių nesavarankiškumo pripažinimu, kuris atveria galimybę nepolitiniams šaltiniams formuoti politikos substanciją. Pagal Schmitto koncepciją, politikos autonomiją užtikrina transcendentalinis politiškumo kriterijus, o politikos turinį formuoja nepolitinių sričių vertybės. Kita vertus, Jokubaičio filosofijoje tarp šių nepolitinių sričių ir politikos klostosi ryški asimetrija: Jokubaitis nenori, kad politikos turinį formuotų ekonominiai, techniniai, moksliniai, teisiniai ir meniniai turiniai, bet kartu *per moralę* nori palikti kuo plačiau atvertas duris religijai, metafizikai ir mistikai. Jam ypač svarbu pabrėžti, kad politika yra ne vien žmogaus kūno, bet pirmiausia jo dvasios reikalingą dalis. Todėl jo didžiausi oponentai yra tos moderniojo mąstymo kryptys, kurios žmogaus tapatumą redukuoja tik į jo gamtinę, kūniškąją pusę. Jokubaitis autonomizuoja politikos ir moralės junginį būtent šių redukcionistinių mąstymo formų atžvilgiu.

Jokubaitis nėra naivus – šiuolaikiniame pasaulyje neįmanoma išvengti sąlyčio taškų tarp politikos ir ekonomikos, mokslo, technikos, viešojo administravimo ir teisės. Tačiau jis atmeta šiandien dominuojančias šių sferų susitikimo su politika formas. Jis pabrėžia, kad dažniausiai toks susitikimas baigiasi tuo, kad iškreipiama būtent politikos prigimtis. Kadangi politika neturi savo vertybių, ekonominiai, moksliniai, teisiniai ir techniniai vertinimo standartai iš politikos pradeda šalinti moralinius, metafizinius, religinius ir mistinius elementus. Jokubaičio politinės filosofijos varomoji jėga ir gelminis impulsas – politikos kaip žmogaus *dvasios* raiškos formos teigimas ir politikos redukcijos į žmogaus *kūno* poreikių tenkinimą atmetimas. Kovoje dėl politikos sielos Jokubaičio draugai yra moralė, metafizika

ir religija, o priešai – mokslas, ekonomika, teisė, technika, viešasis administravimas ir menas. Šiuos priešus jis prileistų prie politikos, bet tik su sąlyga, kad politiniam gyvenimui toliau diriguos moralė. Tokiu atveju minėtos sritys galės atlikti pagalbininkų vaidmenį sprendžiant specifinius politinius klausimus. Kad politikos lauke tarp skirtingų veiklos formų vystytųsi lygiavertis dialogas, jo taisyklės ir ribas turi nustatyti moralė, antraip politiką kolonizuos jos prigimtį neigiančios mąstymo formos.

Nagrinėjant Jokubaičio politikos sampratą kyla klausimas: ar moralės kaip tokios sugrįžimas į politiką tikrai gali atstatyti modernybės sugriautus moralinius ir egzistencinius horizontus? Tokie autoriai kaip Hannah Arendt, Michaelas Oakeshottas ir tas pats Schmittas daug dėmesio skyrė politikos ideologizacijos problemai, kuri kyla iš perdėto politikos moralizavimo⁵⁵. Ši problema ypač išryškėja tada, kai politiniai moralistai pernelyg pabrėžia moralės absoliutumo ir besąlygiškumo aspektus. Arendt, Oakeshottas ir Schmittas aštriai kritikavo pastangas politiką pajungti absoliučioms moralinėms tiesoms. Jiems atrodė, kad beatodairiška politikos moralizacija gali atvesti prie masinio teroro ir kitamanių pavergimo, taigi ir pamatinio politikos pliuralumo sunaikinimo. Schmittas politinę draugo–priešo perskyrą nuo etinės gėrio–blogio distinkcijos atskyrė būtent todėl, kad jų sutapatinimas priveda prie visiškos priešo dehumanizacijos. Kitaip tariant, iš vieno kraštutinumo – moralinio reliatyvizmo – galima nesunkiai nusiristi į kitą kraštutinumą – fanatizmą ir perspaustą susirūpinimą piliečių moraliniu gyvenimu. Tai reiškia, kad ne bet koks moralinis diskursas yra suderinamas su politikos prigimtimi. Straipsnio autoriui ši problema iškelia uždavinį ateičiai: atrasti tokį moralinį žodyną, kuris neneigtų politikos prigimties, bet kartu išsaugotų moralinę politikos dimensiją ir neleistų nusiristi į kurį nors iš minėtų

⁵⁵ Arendt H., *Totalitarizmo ištakos*, Vilnius: Tyto alba, 2001; Oakeshott M., *Rationalism in Politics and Other Essays*, Indianapolis: Liberty Fund, 1991; Schmitt, 2007; Schmitt, *The Tyranny of Values & Other Texts*, Candor, NY: Telos Press Publishing, 2018.

kraštutinumų. Jokubaitis teisu sakydamas, kad Rawlso stiliaus sumanymas atsieti politiką ir moralę yra klaidingas. Tačiau sykiu norisi eiti toliau ir klausti: kaip atskirti tinkamas ir netinkamas politikos ir moralės susitikimo formas? Tai išsamių tyrinėjimų nusipelnantis klausimas, kuris kol kas lieka neatsakytas.

Literatūra ir šaltiniai

- Arendt H., *Totalitarizmo ištakos*, Vilnius: Tyto alba, 2001.
- Jokubaitis A., *Filosofas kaltina mokslininkus*, Vilnius: LKMA/Naujasis Židinys-Aidai, 2016.
- Jokubaitis A., *Konservatizmas ir postmodernizmas*, Kaunas: Naujasis lankas, 1997.
- Jokubaitis A., *Liberalizmas kaip pilietinė religija*, Vilnius: Tyto alba, 2017.
- Jokubaitis A., *Liberalizmo tapatumo problemos*, Vilnius: Versus aureus, 2003.
- Jokubaitis A., *Politika be vertybių*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
- Jokubaitis A., *Politinis idiotas: apie neišvengiamą politikos kvailybę*, Vilnius: Tyto alba, 2019.
- Jokubaitis A., *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
- Jokubaitis A., *Vertybių tironija ir politika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
- Mouffe C., *On the Political*, London: Routledge, 2005.
- Oakeshott M., *Rationalism in Politics and Other Essays*, Indianapolis: Liberty Fund, 1991.
- Schmitt C., *The Concept of the Political*, Chicago/London: The University of Chicago Press, 2007.
- Schmitt C., *The Tyranny of Values & Other Texts*, Candor, NY: Telos Press Publishing, 2018.